

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

EN ./ riksåklagaren ang. våldtäkt mot barn m.m.

(Svea hovrätts beslut den 19 augusti 2014 och dom den 10 september 2014 i mål B 7405-14)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt inkomma med svarsskrivelse i målet. Svaret ska inriktas särskilt på frågan om tilläggsförhör i hovrätten.

Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens beslut och dom och anser att det inte finns skäl för prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

EN har mot sitt nekande dömts för våldtäkt mot barn i två fall och sexuellt övergrepp mot barn i sex fall. Påföljden har bestämts till fängelse 3 år och 6 månader.

Under målets handläggning i hovrätten begärde EN att ytterligare frågor skulle ställas till samtliga vid tingsrätten hörda personer utom en. Som skäl för sin begäran angav han sammanfattningsvis följande. I tingsrätten erbjöds försvararen möjlighet att ställa frågor till de av motparten återropade förhörspersonerna, men avböjde helt i de flesta fall. I de fall frågor ställdes av försvararen var de utan bäring på sakfrågorna. ÅB har, med entledigande av advokat RS, förordnats till offentlig försvarare för honom för att ta tillvara hans intressen i hovrätten efter att dom meddelats i tingsrätten. Om en försvarare tar över ett uppdrag där försvararen personligen inte haft möjlighet att påverka förhörens utformning i tingsrätten, måste det anses föreligga skäl för tilläggsförhör.

Hovrätten avlog i beslut den 19 augusti 2014 ENs begäran med följande motivering. De skäl som EN anfört medför inte ensamt att det finns behov av att ställa ytterligare frågor till de personer som hördes i tingsrätten. Några andra skäl

för att det skulle finnas behov av tilläggsförhör har inte framförts eller framkommit. ENs begäran om tilläggsförhör avslås därför.

Överklagandet till Högsta domstolen

EN yrkar i första hand att han ska frikännas och i andra hand att straffet ska sättas ned.

Som skäl för prövningstillstånd anför han bl.a. följande. Eftersom han var missnöjd med sin försvarare vid tingsrätten förordnades en ny försvarare för honom efter tingsrättens dom. Efter att hans nya försvarare gått igenom processmaterialet stod det klart att hans tidigare försvarare inte hållit några motförhör av betydelse för hans sak. Han begärde därför i hovrätten att tilläggsförhör skulle hållas med samtliga förhörspersoner utom en. Hovrättens beslut att inte låta hans nya försvarare sköta försvaret på det sätt de planerat strider mot artikel 6 i Europakonventionen. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar om tillämpningen av en modernare rättegång (EMR) ska medföra att en försvarare som inte har bedrivit processen vid tingsrätten ska fråntas rätten att lägga upp försvaret efter sitt sätt att arbeta för klienten. Avsaknaden av befogade motförhör vid tingsrätten kan därvid inte avhjälpas genom en ny försvarares sätt att arbeta och sköta försvaret om den sistnämnde förvägras om- alternativt tilläggsförhör. Detta kan inte varit lagstiftarens mening.

Grunderna för min inställning

Rättslig reglering

I 35 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken stadgas att har tingsrätten i ett mål som överklagats till hovrätten tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse för utredningen. Kan ett muntligt bevis läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part.

Vid 2005 års reform av processen i allmän domstol (En modernare rättegång som trädde ikraft den 1 november 2008) framhölls i motiven att tyngdpunkten i rättsskipningen bör ligga i första instans och att förfarandet i hovrätten därför bör inriktas på en granskande överprövning av tingsrättens avgörande, inte en omprövning. Regeringen föreslog därför en reformering och renodling av hovrättsprocessen bl.a. genom utvidgning av systemet med prövningstillstånd och en reformering av reglerna om framläggande av bevisning i hovrätt. (Prop. 2004/05:131 s. 82).

I motiven uttalas vidare att tillägget i 35 kap. 13 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken gjorts för sådana situationer där den muntliga bevisningen kan

läggas fram genom ljud- och bildupptagning från tingsrättsförhöret. Tillägget innebär att bevisningen i ett sådant fall får tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas till den som redan hörts. Enligt motiven kan tre olika fall urskiljas där det kan behöva ställas ytterligare frågor. Det första fallet är att en part tillåts återöppna nya omständigheter vars existens blir tvistiga och någon av parterna vill föra bevisning om dessa genom ett nytt förhör med någon som redan hörts vid tingsrätten. Det andra fallet då ett förnyat förhör kan behövas är om ny bevisning gör det nödvändigt att ta upp beviset på nytt. Förekommer ett nytt vittne i hovrätten, kan exempelvis ett förhör med ett vittne som hörts vid tingsrätten vara nödvändigt för att hovrätten ska ha möjlighet att göra en riktig värdering av det nya beviset. Uppgifter från ett nytt vittne kan föranleda följdfrågor till ett vittne eller någon annan som hörts i bevis syfte vid tingsrätten. Det tredje fallet är att det råder oklarheter om vad ett vittne menat med sin utsaga. Det kan t.ex. vara fråga om att vittnet under tingsrättsförhöret lämnat motstridiga uppgifter om en omständighet av betydelse. (A. prop. s. 234).

Vidare uttalas att förnyat förhör inte bör ske endast för att parten begär en förnyad bedömning av den utsaga som lämnats i tingsrätten. Av en ny tredje mening följer att ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part. Härigenom klargörs att hovrätten även fortsättningsvis har möjlighet att oavsett måltyp självständigt ta ställning till om ett tingsrättsbevis ska tas upp på nytt. Detta innebär ingen ändring i förhållande till vad som hittills gällt. Bestämmelsen i denna del har betydelse bl.a. för tillämpningen av 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 §. Liksom tidigare är det alltså hovrätten som har det slutliga ansvaret för bedömningen av om den muntliga bevisningen ska tas upp på nytt. Detta innebär dock inte att parternas åsikt i frågan skulle sakna betydelse. Tvärtom är det i första hand parterna som ska ta ställning till om det krävs ytterligare frågor till den som redan hörts i tingsrätten. Av 50 kap. 4 och 9 §§ samt 51 kap. 4 och 9 §§ följer bl.a. att klaganden respektive motparten ska ange dels om han eller hon vill att det ska hållas ett förnyat förhör, dels skälen till detta. Dessa bestämmelser innebär inte att en part som vill ha ett nytt förhör i hovrätten behöver avslöja vilka frågor han eller hon tänker ställa. I allmänhet är det tillräckligt att parten anger att ytterligare frågor behövs och skälen till det, t.ex. att vissa närmare angivna uppgifter som lämnats i tingsrätten är oklara eller att ny bevisning eller nya omständigheter gör det nödvändigt med ytterligare frågor till den som redan hörts i tingsrätten. Parten är även skyldig att utförligt ange vad som ska styrkas med varje bevis. (A. prop. s. 234).

Europakonventionen

I artikel 6:3 i Europakonventionen uppräknas vissa minimirättigheter som alltid ska tillkomma den som anklagas för brott. Dessa rättigheter kan ses som särskilda element i den allmänna rätten till en ”rättvis rättegång”, som garanteras i artikel 6:1. Eftersom det är fråga om typiska och lättidentifierade rättigheter inom ramen för brottmålsprocessen, har dessa element brutits ut och gjorts till föremål för särbehandling i artikel 6:3. På grund av relationen mellan punkterna

1 och 3 i artikel 6 är det emellertid vanligt att en eventuell kränkning av konventionen i brottmålsförfarandet anses gälla båda dessa punkter i artikel 6 sammantagna. (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 4.e uppl., 2012, s. 320).

I artikel 6:3 d) i konventionen föreskrivs att den tilltalade ska ha rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom och att för egen räkning få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade emot honom.

Bestämmelsen innebär inte att den tilltalade ska ha rätt att inkalla vittnen utan begränsning. Nationell lag får uppställa villkor för inkallande och hörande av vittnen, förutsatt att villkoren är desamma för båda parterna i processen. Det är också legitimt att domstol prövar om ett vittnesförhör skulle vara ägnat att bidra till utredningen i målet och den vägrar att tillåta förhöret om så inte är fallet. Det är främst en fråga för de inhemska domstolarna att avgöra vilken bevisning som ska tillåtas, och det är bara i undantagsfall som Europadomstolen har anledning att med tillämpning av konventionen rikta kritik mot det sätt på vilket de fullgjort denna uppgift. (A.a. s. 334).

Den som vill att ett vittne ska höras har att framställa sin begäran i de former och i det skede av processen som följer av tillämpliga nationella procedurregler. Om en begäran framställs för sent, kan detta vara ett legitimt skäl för att inte tillåta vittnesförhöret, men en förutsättning bör vara att de gällande förfarandereglerna inte är så tyngande eller restriktiva att de på ett otillbörligt sätt begränsar den tilltalades möjligheter att försvara sig. (A.a. s. 334).

Av Europadomstolens praxis kan utläsas att den tilltalade eller hans försvarare ska ha haft möjlighet att på något stadium – helst under rättegången men alternativt under förundersökningen – ställa frågor till de vittnen, målsägande eller medgärningsmän vilkas utsagor åberopas som bevisning mot den tilltalade. Har den tilltalade inte haft en sådan möjlighet, har utsagorna mindre bevisvärde, och de bör inte kunna leda till fällande dom annat än tillsammans med annan betydelsefull bevisning. (A.a. s. 263 f, särskilt s. 266).

Det väsentliga är således att försvaret haft möjlighet att förhöra ett vittne eller annan person vars utsaga utgör bevisning i målet. Om försvaret inte utnyttjat de möjligheter som bjudits får däremot den tilltalade stå sitt kast. (A.a. s. 268).

Min bedömning

Inför avgivandet av svarsskrivelsen har förundersökningen i målet gått igenom. Vidare har ljudupptagningarna av förhören vid tingsrätten inhämtats och lyssnats igenom. Jag kan därvid notera att EN och hans försvarare enligt vad som antecknats i förundersökningsprotokollet den 5 juni 2014 meddelat att de inte ville se videoupptagningarna med förhören med de två målsägandena och att de

heller inte hade några önskemål om kompletterande förhör med dem. Av ljudupptagningarna av förhören vid tingsrätten framgår vidare att ENs försvarare beretts tillfälle att ställa frågor till samtliga personer som hördes där. Den omständigheten att ENs har en ny försvarare i hovrätten och att den nya försvararen har en annan uppfattning om vilka frågor som borde ha ställts vid tingsrätten kan inte ensamt medföra att det finns behov av att ställa ytterligare frågor till samtliga förhörspersoner i hovrätten. Något skäl att ifrågasätta hovrättens bedömning angående behovet av tilläggsfrågor anser jag inte föreligger. Jag kan heller inte finna att hovrättens beslut står i strid med Europakonventionen.

Jag instämmer även i övrigt i hovrättens bedömningar och anser att hovrättens beslut och dom ska fastställas.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund. (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

EN har förnekat brott och därvid haft synpunkter på hovrättens bevisvärdering. Något prejudikatintresse avseende bevisfrågorna i målet anser jag inte föreligger.

Som framgår enligt ovan kan redan ur lagtext, motiv och praxis från Europadomstolen utläsas under vilka förutsättningar om- eller tilläggsförhör i hovrätten bör tillåtas. Jag har svårt att se att Högsta domstolens uttalanden huruvida det i ett enskilt fall föreligger behov av om- eller tilläggsförhör kan ha något intresse utöver prövningen av det enskilda målet. Något prejudikatintresse avseende dessa frågor anser jag således inte föreligger. Enligt min uppfattning står hovrättens beslut inte i strid med vare sig rättegångsbalken eller Europakonventionen. Det finns därför heller inte synnerliga skäl för att bevilja prövningstillstånd i målet.

Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning

Jag ber att få återkomma med utvecklande av grunderna för min talan samt bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till

Utvecklingscentrum Göteborg

Utvecklingscentrum Malmö

Södertörns åklagarkammare i Stockholm (AM-58030-14)

Kammaråklagaren Åsa Ideström